

УДК 316.77

Мороз В.Я.,
кандидат філологічних наук,
Класичний приватний університет

КОНЦЕПТ “ВОДЯНА СТИХІЯ” У РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДАВНЬОГО СХОДУ

Постановка проблеми. Із найдавніших часів Віра в одухотворення всієї природи досягає найвищого злету у міфах. Вони – продукти тривалого процесу і формування, виразники різних ідей та поглядів. Їх історичність виявляється у впорядкуванні і нагромадженні здобутих людством знань. Вони пояснюють походження світу, тлумачать різні події, на прикладах богів і героїв утверджують норми поведінки. Тому міфологічна свідомість включає надприродне як обов'язковий мотив вчинків. Давня людина видобувала знання із себе самої, із своєї підсвідомості, узагальнювала таким способом досвід тілесного, внутрішнього і духовного життя. Оскільки названі сфери її життєдіяльності є ізоморфними один до одного, то знання, отримані нею в одній лише сфері досвіду, автоматично поширювались й на інші сфери. У такий спосіб створювалась цілісна картина світу. Своєрідність моделювання картини світу міфологічною свідомістю виявлялася у тому, що давня людина чітко усвідомлювала ізоморфізм того чи іншого явища. Вона відчувала, що живе одночасно у трьох різних вимірах, у триєдиній реальності, яка була для неї і світом внутрішнім, і світом зовнішнім, і нею самою, і цілим Всесвітом. Людина відчувала себе частинкою Всесвіту й уявляла його у вигляді тих архетипів і образів, які постійно виникали у її свідомості. У свою чергу названі архетипи були універсальними смислами, якими була наповнена трансцендентна реальність, що знаходила своє вираження у різних ученнях і концепціях про Бога, Космічну свідомість, світ вічних ідей (Платон), Абсолютний дух (Гегель). Деякі дослідники називають смисли символами. Найбільш повне своє вираження символ знаходить у міфі [4, 194]. Питання про міф розглядалось в античні часи, проте найдавніші міфи (II тис. до н.е.) були складені у Передній Азії і записані клиноподібними письменами. Мотиви цих міфів у різних народів тлумачаться по-різному. Наприклад, Троянська війна у міфах давніх шумерів почалася тому, що шумерський Зевс-Енліль за допомогою жорстокого бога Ірре (у греків богиня розбрату Еріда) кидає у людське суспільство сім'я ворожнечі між народами, тому що боги були незадоволені надмірним піднесенням людини [2, 98]. На думку Ю.Є. Прохорова, міф: 1) не схема, не алегорія, а символ. Символ – це предмет або річ; будь-який предмет – це символ; 2) міф – це символ ще тому, що він є особистістю; 3) міфічний символ – це не тільки особистість, а ще й історія [4, 198]. Отже, міф трансформується у символ, а символ у свою чергу стає знаком. Концепт – це і міф, і символ, і знак [4, 201].

Актуальність дослідження визначається потребою теоретичного обґрунтування таких понять, як концепт, міф, символ, знак. Наукового розв'язання потребує питання про теоретичні основи світоглядної системи Давнього Сходу.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у Месопотамії відігравали релігія та міфологія. Поширеними були найдавніші вірування – фетишизм, тотемізм, анімізм. На чолі пантеону богів були боги: неба – Ану, землі – Енліль, води – Еа. Обожнюються і небесні тіла: сонце, місяць, планети і нерухомі зорі. Верховним богом вважався Бел-Мард [1, 95].

Особливості світосприймання, релігійні вірування і міфологічні уявлення жителів Месопотамії пов'язані з обожненням природи. Страх перед грозою і повеннями породив уявлення про богів водяного хаосу Апсу і Тіамат, верховного бога землі та грому Енліля. З початком використання штучного зрошення у землеробстві усвідомлювалась благодатна сила води, поклоніння доброму богу води й мудрості. Виник землеробський культ бога Думузі (Таммуза), який вмирає і воскресає. Обожнення природи відображено і в уявленнях про космос як вищий порядок, що управляє всім світом, не допускаючи анархії. Своєрідне відображення у міфологічній шумеро-вавілонській літературі знайшли спроби пояснити світобудову. Так виник міф про створення світу з водяної стихії та міф про божественне творення людини з глини, щоб вона вела добродійне життя, виконуючи волю богів й прислуговуючи їм [3, 102].

Пантеон богів Давнього Єгипту виник у період, коли єгиптяни перейшли до землеробства. Вони обожнювали сили природи і небесні світила. Найголовнішим був бог Сонця – Ра. Божество Нілу звалось Хапі, Землі – Геб, Неба – Нут, Місяця – Тот [1, 98].

Блискучі і художні досягнення Давнього Єгипту становлять матеріальне втілення особливого світогляду й образу думок його жителів, для мислення яких був характерний дуалізм у розумінні світу як цілого, створеного з єдності й боротьби двох започаткувань. Він знайшов своє відображення у поділі всього суцього на чоловіче і жіноче начала життя, протиставленні чорної землі долини Нілу і білого піску пустель, що оточують її, Верхнього й Нижнього Єгипту, і в двоїстому характері влади фараонів (монарх і водночас живий Бог). У межах цього своєрідного світогляду формувалась релігійно-міфологічна система уявлень давніх єгиптян про світобудову та свою країну. Згідно з ученням жреців Геліополя землю оточує нескінченна водяна безодня, яка набуває на ній форми морів і щороку омиває Єгипет повинню Нілу. Цей водяний океан темряви спочатку заповнював собою весь простір Всесвіту, доки Сонце (Атум – Ра) не піднеслося над ним, відтіснивши густий морок. Саме бог сонця Ра став творцем світу, дав йому форму, вдихнув у нього повітря, світло і життя, ступивши у двобій з силами водяної безодні. Він створив інших богів, людей, тварин і зберігає встановлений світовий порядок, визначивши у правилах істини та справедливості “Маат” кожній істоті її місце у світобудові; коли ж Атум – Ра повернеться до свого правічного спокою, час і простір перестануть існувати. Однак згодом жреці Мемфісу дійшли висновку, що першим з'явилося не Сонце, а Птах (Земля), який і створив небо, пустив по ньому Сонце і дав початок світу своїм животворним словом. В єгипетській міфології образи нижчих за Ра богів у багатьох виявах (боротьби за владу й зі смертю) нагадували те, до чого прагнули

в земному суспільстві. Так, бог природи, що вмирає і воскресає, її животворних сил Осіріс (Озіріс), якого вбив його брат, бог смерті Сет, за допомогою богинь Ісіді та Нефріди воскрес і, торжествуючи над смертю, став володарем царства мертвих. А його син Гор згодом переміг Сета і став володарем Землі. Воскресіння Осіріса давні єгиптяни вважали запорукою власного воскресіння й безсмертного життя у потойбічному світі. Однак ці уявлення слугували основою для культу фараона, обоження його влади та самої особи. Ім'я Гор стає одним із священних титулів фараона. В умовах сакральної цивілізації Давнього Єгипту, де панувала релігійно-міфологічна свідомість, зміцненню традиційних суспільних відносин сприяв верховний принцип давньоєгипетської етики, що втілювався у правилах "Маат". Їх основна функція гаранта й охоронця незмінного світу та суспільства, раз і назавжди встановленого космічного порядку саме й полягала в упередженні спроб поставити під сумнів існуючий порядок у суспільстві [2, 106–107].

Архітектура давньоєгипетської піраміди виходила з архетипу пагорба, "світової гори". Космогонічні міфи Єгипту виводили начало світобудови з первісного водного хаосу Нуу, який породив священний пагорб Бенбен, а на нього зійшло сонце в образі птаха Бену. Оскільки у створеному богами світові панував порядок, правильна геометрична форма піраміди якнайкраще відповідала зазначеній світобудівній моделі [1, 114].

Отже, своєрідність світогляду шумеро-вавілонян та єгиптян виявлялась у формуванні релігійно-міфологічної системи уявлень про світобудову та свою країну. Свідченням цього є міф про створення світу з водяної стихії. Космогонічні міфи Єгипту виводили начало світобудови з первісного водного хаосу Нуу. Концепт "водяна стихія" набув символічного значення, став смислом і знаком у міфологічній теорії про побудову Всесвіту.

Література

1. Тюрменко І. І. Культурологія : теорія та історія культури : навчальний посібник / Тюрменко І. І., Горбула О. Д. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
2. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навчальний посібник / [Закович М. М., Зязюн І. А., Семашко О. М. та ін. ; за ред. М. М. Заковича]. – 3-тє вид.. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
3. Яртися А. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навчальний посібник / [за ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника]. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
4. Прохоров Ю. Е. Концепт, текст, дискурс в структуре и содержании коммуникации : дис. ... доктора филол. наук. ; Уральский гос. университет им. А. М. Горького, Гос. институт русского языка им. А. С. Пушкина / Ю. Е. Прохоров. – Москва – Екатеринбург, 2006. – 338 с.

Анотація

Статтю присвячено дослідженню релігійних вірувань і міфологічних уявлень жителів Давнього Сходу, вивченню теоретичних основ їх світоглядної системи, розглянуто питання про концепт, міф, символ і знак. Звернено увагу на концептуальне відображення картини світу у релігійно-міфологічній літературі Давнього Сходу.

Ключові слова: світогляд, трансформація, концепт, міф, символ, знак, ізоморфізм, трансцендентна реальність.

Аннотація

В статті аналізується питання про релігійні віровання і міфологічні уявлення жителів Давнього Востока, досліджуються теоретичні основи їх світоглядної системи, розглядається проблема про концепт, міф, символ і знак. Звертається увага на концептуальне зображення картини світу в релігійно-міфологічній літературі Давнього Востока.

Ключевые слова: мировоззрение, трансформация, концепт, миф, символ, знак, изоморфизм, трансцендентная реальность.

Summary

The article conducts analysis on the topic of religious beliefs and mythological views of the nations of the Ancient East, researches theoretical basis of their world outlook system, looks into the problem of concept, myth, symbol and sign. Emphasis is placed on portraying a conceptual picture of the world in the religious mythological literature of the Ancient East.

Keywords: world outlook, transformation, concept, myth, symbol, sign, isomorphism, transcendent reality.

УДК 82.091

Куліш М.О.,
магістрант,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ВОДА В ЛІТЕРАТУРНОМУ СМІ: НЕСВІДОМЕ, ТРАНСФОРМОВАНЕ, ІНТЕРКУЛЬТУРНЕ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТАРАСА ПРОХАСЬКА “НЕПРОСТІ”)

Цікавих барв додав українській літературі вже перший роман Тараса Прохаська “Інші дні Анни”, де герої мислять, як і Джойсові, на рівні ящірки, рослини, а повільне ритмічне мовлення автора з відступами-корусами провокує до слухання джазових композицій та свіжого погляду на український фольклор (тут, знову ж, говоримо про ритм). Читаючи й інші тексти цього автора, зупиняємося саме на романі “НепрОсті”, який, окрім уже цілком виразного стилю автора, гіпнотизує багатством можливих тлумачень-прочитань, цілісністю сюжету, продуманістю композиції, що не є надто характерною рисою для постмодерністів загалом і для Тараса Прохаська зокрема. Роман “НепрОсті” наново визвучує надважливе питання української літератури та філософської думки про час, про історію як територію відкриту до постійного комбінування подій, а отже, і про здатність зрозуміти, пережити минуле і зачати теперішнє.

Дослідники неодноразово зосереджували свою увагу на романі “НепрОсті”, зокрема Т. Гундорова трактує текст як центрально-європейський міф Галичини, К. Москалець фокусується на способах побудови твору, що виявляється сумішшю двох автобіографій: авантюрно-героїчної та соціально-побутової. На думку